

Csapó Benő szerk.

Mérlegen a magyar iskola (Steklács János)

NEMZETI TANKÖNYVKIADÓ. BUDAPEST. 2012. 550 OLDAL

Oktatási rendszerünk eredményessége a felmérések tükrében.

A diagnosztikus mérések társadalmi fontossága elsősorban abban rejlik, hogy az eredmények változást indukálnak. Amikor ismertté válik a magyar diákok, esetleg a felnőttek teljesítménye, azonnal a rangsor érdekli a sajtót, a közvéleményt, illetve a legutóbbi hasonló felméréshez viszonyított elmozdulás, vagyis jobbak, avagy rosszabbak lettünk-e a többi országhoz, illetve önmagunkhoz képest. Mindez az egész társadalom, a közélet figyelmét is rendre felkelti, nem csak a szakemberekét. Ezáltal a döntéshozókat, a politikai közélet szereplőit is állásfoglalásra és tettekre, sőt beavatkozásra kényszeríti. Mindezzel együtt természetesen a közoktatás és a pedagógusképzés szempontjából is fontos szerepük van ezeknek a vizsgálódásoknak, hiszen az oktatás tervezésekor és a tantermekben is a figyelmet az egyes tantárgyakra, képességekre irányítják.

Az igazsághoz tartozik az is, hogy az említett felméréseknek a szakmai háttéréről, az adatok elemzéséről kevesen rendelkeznek alapos tudással, átfogó információkkal. Az elmúlt évtizedekben a világban megnövekedett a rendszerszintű nemzetközi eredményméréseknek a száma, és a minőség szempontjából is folyamatos fejlődés szemtanúi lehetünk. A sokasodó tapasztalatok alapján egyre pontosabb, egyre relevánsabb következtetések vonhatók le az oktatási rendszerek hatékonyságáról. A médiában csak a legnagyobbakkal, a legismertebbekkel találkozunk, viszont számos nagyon fontos eredmény is rendelkezésre áll az iskolai tanulást, a tantárgyakhoz kapcsolódó tudást illetően. Mindezek az oktatás tervezésében és kivitelezésében a sikeresség szempontjából komoly háttér-információt adnak, részletes helyzetképet mutatnak. Ennek ellenére mindeddig nem állt rendelkezésre, nem volt hozzáférhető a meglévő felmérések magyar vonatkozású eredményeinek a szintetizált, értelmező bemutatása, elemzése.

A fentiek alapján biztosan megállapítható, hogy a magyar oktatási rendszer szempontjából nagyon fontos munka jelent meg idén a Nemzeti Tankönyvkiadó gondozásában *Mérlegen a magyar iskola* címmel. A mű terjedelme 550 oldal, és 12 fejezetre tagolódik. Mottóját jól választotta meg az alkotóközösség, hiszen teljes mértékben illeszkedik a kötet tartalmához, szemléletéhez, objektivitásához: „Adatok nélkül te is csak egy vagy azok közül, akiknek véleménye van.” A kötet szerzői a Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézet szakmai műhelyéhez kötődő neves oktatók és kutatók.

A bevezetőt a szerkesztő, Csapó Benő írta, aki ismerteti a legfontosabb felméréseket, összefoglalja ezek jelentőségét, valamint bemutatja a munka koncepcióját. A fejezetek a következőképpen sorjáznak: elsőként az olvasásvizsgálatok eredményei ismerhetők meg, a téma jelentőségéhez mérten ez a legterjedelmesebb rész. Ezután a matematikatudás alakulásának az elemzése következik, majd a nemzetközi mérések harmadik kulcsfontosságú területe, a természettudományos ismeretanyag műveltségi vizsgálatának az ismertetése. Ezt követően az olvasáson kívüli egyéb anyanyelvi felmérések számai, tendenciái sorakoznak, majd az idegen nyelvi képességek alakulásának részletezése kerül sorra. Az ismertetések közül nem maradt ki a történelem,

a társadalomismeret, az állampolgári kompetenciák alakulásának taglalása sem, ezek jelentősége elsősorban az elmúlt évtizedben erősödött meg. Helyet kapott a kötetben a szociális kompetencia felméréseinek a bemutatása, a tanulás affektív tényezőinek az elemzése, illetve a gondolkodási, kognitív képességek fejlődésének mérésére vonatkozó tapasztalatok feldolgozása is. Az utolsó három fejezet témája pedig az informatikai műveltségünk, az egészség-magatartás és a vizuális, valamint a zenei nevelés eredményessége. Mindezt áttekintve jól látható, hogy valójában a hagyományos magyar tantárgystruktúra egésze kap helyet az oldalakon, kiegészülve a tanulás sikerességéhez általánosan hozzájáruló, tantárgyhoz nem kapcsolódó képességekkel.

A tanulmánygyűjtemény erényeként először a széles látókör és az iskolai tudás, a képességek átfogó spektrumú bemutatása emelhető ki, amelynek eredményeképpen nemcsak egy tudományos szempontból igen értékes összegező, elemző munka született, hanem valójában egy olyan kézikönyv, amely oktatási rendszerünk minden területén nagy haszonnal forgatható. A következő pozitívuma a kutatásnak az a szakértelem, amellyel a szerzők nem csupán bemutatják, de értelmezik, összefüggésükben is láttatják a kialakult, a felmérésekből kibontakozó, kiolvasható tendenciákat oktatási rendszerünk különböző területein.

A következőkben az anyanyelvi neveléshez, a képességekhez szorosabban kapcsolódó fejezetekről szólunk részletesebben. Két ilyen fejezet található a kötetben: az egyik az olvasásról, a másik összességében az anyanyelvi képességek vizsgálatáról szól.

Az olvasásvizsgálatok eredményei

Az olvasásvizsgálatok eredményei című fejezet szerzői D. Molnár Éva, Molnár Edit Katalin és Józsa Krisztián. Munkájuk több mint 60 oldal terjedelemben foglalkozik az adott témakörrel. A tanulmány az olvasás fogalmi kérdéseit is boncolgatja, annak változását is nyomon követi az elmúlt négy évtizedre visszatekintve, továbbá más, az olvasás-szövegértés szempontjából fontos tényezőket is tárgyal. Az olvasás hazai értelmezésének ismertetése is hasznos része a fejezetnek, amelynek egyik értéke az, hogy látóköre az eredmények elemző bemutatásán kívül a tárgyalt tantárgyakra, tudáselemekre vonatkozó elméleti kérdéseket is kellő mélységben körbejárja. Ez jellemzője egyébként az egész kötetnek, így a lehetséges érdeklődők köre jóval szélesebb lehet, mint akiket csupán a felmérések eredményei érdekelnek.

A szerzők a nemzetközi és a hazai rendszerszintű felméréseket táblázatokkal is szemléltetik, összefoglalják 1970-től napjainkig, ehhez hasonlóan ugyancsak fontos forrás lehet a jövőben az olvasásdefiniciókat felsorakoztató táblázat. Ugyanez mondható el a szövegértés műveleteiről. Mindezek alapján az olvasó már a tanulmány elején átfogó képet kap az olvasás jelenségéről és jellemzőiről, sőt a tanítási-tanulási folyamatának kulcsfontosságú fogalmairól.

Ezt követően olvashatók először a hazai, majd a nemzetközi olvasásvizsgálatok eredményei. Az elmúlt évtizedekben tekintélyes mennyiségű anyag gyűlt össze, amelyet nem könnyű feldolgozni, ennek ellenére értő, értelmező összefoglalásban ismerjük meg a legfontosabb adatokat, információkat, mindez a terület szakirodalmának ismertetésével is kibővül. Az országos felméréseken kívül más, többnyire a szegedi műhelyhez kötődő empirikus kutatások tapasztalatai is megismerhetők, és ezek hasznos adaléknak bizonyulnak a nagyobb vizsgálatok eredményei mellett.

A hazai felmérések után a nemzetközi vizsgálatok és a fő tendenciák bemutatása következik. Mindkét területről jó érzékkel válogatnak a szerzők az adatok és a kutatási eredmények közül.

A tanulmány végén, az összefoglalásban a tanulmány írói kiemelik, hogy az olvasás fogalmának változása a társadalmi igények szerint alakult, hatást gyakorolt a magyar oktatási rendszerre is. Mindennek fő iránya volt az az elmozdulás, amely a több szempontú, összetett értelmezés, az interaktivitás, az egyéni és a társas

kontextusba való beágyazottság felismerése felé irányult. További fontos felismerés az is, hogy az olvasás értelmezése az információfeldolgozás folyamatához közeledett. Hozzátehetjük, hogy mindezt az osztálytermi módszerek nem követték a hatékony változáshoz szükséges iramban. A szerzők rámutatnak a nagy és a kisebb mintás felmérések különbségére is, továbbá arra, hogy a felmérések elemzése után az elkövetkező évtizedek legfontosabb feladata mindezekre építve az olvasási képesség korszerű, hatékony fejlesztésének a kidolgozása az elméletben, illetve ennek megvalósítása a gyakorlatban.

Az olvasás jelentőségének felismerése az oktatási rendszer szempontjából csupán az elmúlt néhány évtizedben történt meg, azóta pedig egyre inkább és egyre több tudományterület érdeklődésének a középpontjába kerül. A felméréseken, a fejlesztő programokon kívül az iskolarendszer napi gyakorlatában is tapasztalható ez a tendencia. Az elmúlt évtizedben egyre sikeresebb volt az a törekvésünk, hogy meggyőzzük a szakembereket, a döntéshozókat, hogy az olvasás áll a hatékony anyanyelvi nevelés központjában. Magyarországon a 2012-es kerettanterv például már ezt a szemléletet képviseli. Ezen kívül úgy tűnik, sikerül erősíteni azt a meggyőződést, hogy a korszerű olvasástanítás nem ér véget a negyedik, de még a nyolcadik osztály végén sem. Ezzel párhuzamosan a sikeresség kritériuma annak figyelembevétele, hogy a tantárgyakhoz tartozó írásbeliség terén a tanulók képességeinek a fejlesztése a szaktanárok, azaz minden pedagógus feladata.

Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy az anyanyelvi nevelés egyéb területeiről feledkezzünk meg, hiszen a harmonikus anyanyelvi fejlesztés arányos, integrált, és minden részterületre kiterjed. Fontos belátni azt is, hogy például az írásbeli szövegalkotás, a fogalmazás területén nagy az elmaradás, módszertani problémák tapasztalhatók, és az is világos, hogy ennek a területnek a jelentősége alulértékelt, a jövőben valószínűleg sokkal nagyobb érdeklődésre tarthat számot. Hasonló felértékelődés, szemléleti változás következhet be ezen a területen is, mint ahogyan az olvasás esetében is jelentkezett.

Anyanyelvi készségek és képességek

Molnár Edit Katalin és Nagy Zsuzsanna tanulmánya az anyanyelvi képességek olvasáson kívüli területeit, ezek vizsgálatának, jellemzőinek, eredményeinek az ismertetését tűzi ki célul. A szerzők már az első bekezdésben pontosítják a címet, kijelölik a tanulmányukban bemutatott részterületeket. Ezek az anyanyelvi és irodalmi műveltségterületen belül a következők: a nyelvtan és az irodalom tudásszintvizsgálatának a tapasztalatai, a beszédképesség, a szókincs, az írás, a helyesírás, a fogalmazás képességének, jellemzőinek és fejlődésének az ismertetése a felmérések eredményeinek a tükrében.

Az anyanyelvi nevelés kutatásában jellemző, hogy története során a pedagógusképzés területére korlátozták, ebből csak az 1960-as, 1970-es években tudott kilépni a nemzetközi szintre, hazánkban erre a változásra pedig még további évtizedeket kellett várni. Ekkor elsősorban az alkalmazott nyelvészet és a pszichológia ismerte fel a terület jelentőségét, vizsgálatának új perspektíváit. Ha az ez előtti időszakról van szó, szerencsésebb anyanyelvi nevelés helyett nyelvtan- és irodalomtanításról beszélünk. Erre a jelenségre a fejezet szerzői is utalnak, amikor a magyar anyanyelvi nevelésben uralkodó kultúraközpontú műveltségképről szólnak.

Az irodalom és a nyelvtan tantárgyi tudásszintméréseket bemutató alfejezet értéke az, hogy az intézményi háttérre, a történeti aspektusokra is figyelmet fordít, elsősorban az 1960-as évektől. A bemutatásra kiválasztott eredmények itt is szemléletesek, informatívak a jelenség egészét tekintve. A beszédértés és a beszédprodukciónak a bemutatása talán a fejezet legnehezebb vállalkozása, ezen a területen ugyanis sok és sokféle szakirodalommal találkozunk változatos forrásokban, a rendelkezésre álló terjedelem viszont nem teszi lehetővé a sokrétű, részletes ismertetést. A szókincsvizsgálatoknál hasonló a probléma: itt a szerzők Cser János és a szegedi műhely munkáinak a bemutatására szorítkoznak.

Ezután ismerkedhetünk meg az írás, a helyesírás-vizsgálatok magyarországi múltjával és legfontosabb mérőköveivel. Szembetűnő, hogy milyen kevés munka született ebben a témakörben, és hogy ezek is mennyire különböző aspektusból vizsgálták az adott területeket. A fogalmazási készség jellemzőire, fejlődésére vonatkozó eredmények ismertetésével foglalkozó tematikai egység a fejezet legkidolgozottabb része. Erről is elmondható, hogy nagy haszonnal olvashatják pedagógusok, pedagógusjelöltek, és valószínűleg ennek a magyar vonatkozásban fontossága szerint kevésbé figyelemre méltó területnek a jövőben alapvető forrása lehet ez a tanulmány.

Az összegzésben rámutatnak a szerzők, hogy mennyire kiforratlan, kialakulatlan az anyanyelvi képességek mérési-értékelési kultúrája. Ennek a háttérében az húzódik meg, hogy a terület kutatása, oktatásának módszertani kultúrája is jelentős hátrányból kezdett el fejlődni a közelmúltban. További fontos gondolata az összefoglalásnak, hogy az említett kiforratlanság azért furcsa, azért jelent problémát és egyben tartalékot is az oktatási rendszerben, mert az anyanyelvi képességek különösen fontosak a tanulás, a gondolkodás, az iskolai sikeresség és a mindennapi érvényesülés szempontjából.

Steklács, János: How surveys reflect the efficiency of our education system?

Az írás szerzőjéről

Steklács János

Kecskeméti Főiskola, Kecskemét, Magyarország

steklacs[kukac]gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0998-6278>